

Odborný komentář k interaktivní mapě s odborným obsahem

Jan SLAVÍČEK a kol. (Kateřina BROŽOVÁ, Daniela COGANOVÁ, Olga HÁJKOVÁ, Petra HOFFMANNOVÁ, Jiří KOHOUTEK, Jiří LOUDA, Jiří NEMEŠKAL, Tamara NOVÁKOVÁ, Jan PANUŠ, Pavel ZAHRADNÍK). *Významné ekonomické subjekty a dopravní infrastruktura Krkonoš ve 20. století*.¹

Časová vrstva 1919-1921

Pro tuto časovou vrstvu eviduje mapa celkem 541 podniků.

Sektorové rozdělení:

Z hlediska hospodářských sektorů zcela dominuje sekundér (383 podniků = 70,79 %), následovaný terciérem (136 podniků = 25,14 %) a velmi málo zastoupeným primérem (22 podniků = 4,07 %). Nízké zastoupení primárního sektoru vyplývá jednak z průmyslového charakteru Krkonoš, ale především ze skutečnosti, že v této vrstvě byla do podkladové databáze (v souladu s metodikou mapy) zařazena pouze družstva, velkostatky a těžební společnosti. Tisíce malých držitelů půdy tak z evidence pochopitelně vypadávají (drobná hospodářství nejsou významnými ekonomickými subjekty). Spolu s nimi ovšem mapa nezachycuje ani větší pozemkové držby (tedy menší než velkostatkové), protože jejich evidence by si vyžádala rozsáhlý primární výzkum.

Právní formy:

V počátcích Československé republiky převažují soukromé firmy neurčeného typu, tj. podniky větší než drobné živnostenské, a zároveň menší než veřejné společnosti obchodní či společnosti s ručením omezeným. Je jich celkem 275, tj. 50,83 %. Poté následují družstva (83 podniků, tj. 15,34 %), veřejné společnosti obchodní (55 podniků, 10,17 %) a živnosti (8,32 %). Akciových společností, coby nejvýznamnějších reprezentantů obchodního kapitálu, bylo evidováno 21 (3,88 % z celkového počtu).

Oborové rozdělení:

Z hlediska oborů činnosti je nejčastější textilnictví coby typický obor průmyslového podnikání v Krkonoších (175 = 32,35 % podniků), následovaný s velkým odstupem obchodem a službami

¹ Mapa vznikla na pracovištích Historického Akademie věd České republiky v Praze, v.v.i. a Univerzity Karlovy, Matematicko-fyzikální fakulty v rámci programu na podporu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI II) Ministerstva kultury České republiky, projektu č. DG20P02OVV010 „Prameny Krkonoš. Vývoj systému evidence, zpracování a prezentace pramenů k historii a kultuře Krkonoš a jeho využití ve výzkumu a edukaci“.

bez cestovního ruchu (80 podniků = 14,79 %), potravinářstvím (71 = 13,12 % podniků) a financemi (41 podniků = 7,58 %). Přes 5 % (5,55 %, tedy 30 podniků) se dostává ještě stavebnictví. Z akciových společností je nejvíce (po 5 podnicích) v dopravě (zde se jedná o železniční společnosti) a v textilnictví.

Geografické rozvrstvení:

Rozmístění podniků odpovídá důležitosti velkých měst, na prvním místě Trutnova, kde fungovalo 104 podniků (= 19,22 % z celkového počtu), a dále Vrchlabí (69 podniků = 12,75 %), Rokytnice nad Jizerou (29 = 11,27 %), Jilemnice a Hostinné (28 = 5,18 %, resp. 25 = 4,62 %). V těchto pěti městech tak byla lokalizována téměř polovina všech mapou evidovaných podniků. Srovnáme-li to s výskytem akciových společností, vidíme jejich o něco rovnoměrnější zastoupení: Nejvíce (3) jich bylo v Trutnově a ve zmiňovaných 5 městech se jich nacházelo 9 (tj. 42,86 % celkového počtu). Rovněž dominance Trutnova oproti ostatním městům je v počtu akciových společností nižší.

Použité prameny a literatura:

- *Compass. Finanzielles Jahrbuch 1921, Band II.* Wien: Compassverlag 1921.
- *Industrie-Compass 1920/21, Band IV-V.* Wien - Prag - Leipzig: Compassverlag 1921
- VOŽENÍLEK, Jan. *Předběžné výsledky československé pozemkové reformy. Země Česká a Moravsko-slezská.* Praha: J. Voženílek, 1930.
- *Družstva neúvěrní v republice Československé v roce 1919.* Praha: Státní úřad statistický, 1926. 589 s. Československá statistika. Ř. X, Družstva neúvěrní; Sv. 10, seš. 1.
- *Peněžní ústavy v republice Československé roku 1920.* Praha: Státní úřad statistický, 1924. 194 s. Československá statistika. Řada 9, Peněžnictví; seš. 1.
- SRP, Jan. *Krkonoše v měřítku 1: 100 000.* V Praze: Jos. R. Vilímek, 1900 - 1920. Měřítko 1:100 000 (015°20'52" v.d.--015°57'12" v.d./050°48'27" s.š.--050°32'06" s.š.).
- B.Z. AM MITTAG. *B.Z. Karte von Deutschland. 43, Glatz.* Glogau: Carl Flemming u. C.T. Wiskott, 1920 - 1930. Měřítko 1:250 000 (015°09'58" v.d.--016°37'11" v.d./050°46'24" s.š.--049°58'49" s.š.).

Časová vrstva 1936-1937

Pro tuto časovou vrstvu eviduje mapa celkem 574 podniků. Oproti předchozí vrstvě (1919-1921) jich tedy lehce přibýlo.

Sektorové rozdělení:

Sektorově přetrvává dominance sekundéru (366 = 63,76 % z celkového počtu podniků) před terciérem (181 = 31,53 %) a primérem (27 = 4,7 %). Oproti předcházející časové vrstvě se sice převaha sekundárního sektoru lehce snížila, ale i nadále platily uvedené charakteristiky o nízkém zastoupení priméru v mapě.

Právní formy:

I v této časové vrstvě převažují soukromé firmy neurčeného typu (258 = 44,95 %), ačkoli se jejich podíl lehce snížil. Zvyšují se naopak počty družstev (112 = 19,51 %) a veřejných společností obchodních (76 = 13,24 %). Výrazně se snižuje počet evidovaných živností a naopak značně (o více než polovinu) roste počet akciových společností (34 = 5,92 %).

Oborové rozdělení:

Přetrvává největší zastoupení textilnictví, jehož podíl drobně se snižuje, ačkoli absolutní počet firem zůstává stejný (175 = 30,49 % všech podniků). Stejně jako v předchozí vrstvě je druhým nejzastoupenějším oborem obchod a služby (73 = 12,72 %), rovněž jeho podíl se lekce snížil. Stejná počet podniků však působil v papírenství a dřevařství, což je velmi výrazné posílení oproti předchozí vrstvě. Následují finance (54 = 9,41 %), potravinářství (43 = 7,49 %) a stavebnictví (42 = 7,32 %), jejichž podíly rovněž oproti předchozí časové vrstvě stouply. Mezi akciovými společnostmi bylo dominantní textilnictví, a to podstatně více než v minulé vrstvě (13 = 38,24 % podniků). Poté byly relativně rovnoměrně zastoupeny obory dopravy a cestovního ruchu, financí (po 4 firmách, tedy po 11,76 %), energetiky, potravinářství, a papírenství a dřevařství (po 3 firmách, tj. po 8,82 %).

Geografické rozvrstvení:

Geografické rozdělení mezi velké a malé obce se oproti předchozí časové vrstvě změnilo poměrně marginálně. I nadále převažují podniky lokalizované v 5 velkých městech s dominantním Trutnovem (121 = 21,08 %, tedy ještě větší podíl než v předchozí vrstvě), a poté následují Vrchlabí (69 = 12,02 %), Hostinné (30 = 5,23 %) a Jilemnice s Rokytnicí (po 28, tj. po 4,88 %). Tato velká města však razantně navýšila svůj podíl v akciových společnostech (19 = 55,88 %), přičemž opětovně převažoval Trutnov (9 = 26,47 % akciových společností).

Použité prameny a literatura:

- *Compass. Finanzielles Jahrbuch 1937, Tschechoslowakei.* Praha: Compassverlag 1937.
- *Compass. Industrielles Jahrbuch 1937, Tschechoslowakei.* Praha: Compassverlag 1937.
- VOŽENÍLEK, Jan. *Předběžné výsledky československé pozemkové reformy. Země Česká a Moravsko-slezská.* Praha: J. Voženílek, 1930.
- Státní oblastní archiv Hradec Králové, fond Krajský soud Jičín (1850–1949), zápisy do společenstevního rejstříku.
- WINKLER, P. *Meinhold's Wanderkarte vom Riesengebirge.* Dresden: C. C. Meinhold, 1935 - 1938, Měřítko 1:50 000 (015°20'32" v.d.--015°55'33" v.d./050°52'09" s.š.--050°37'27" s.š.).
- Vojenský zeměpisný ústav a Rakousko-Uhersko. *Harrachov: 3655.* 1:75 000. V Praze: Vojenský zeměpisný ústav, 1938. 1 mapa : barev. ; 38 x 48 cm na listu 47 x 59 cm, s. 1. Dostupné také z: <http://kramerius.cuni.cz/uuid/uuid:507a7426-7262-11ec-b9b3-fa163e4ea95f>
- Vojenský zeměpisný ústav a Rakousko-Uhersko. *Trutnov: 3756.* 1:75 000 ;. V Praze: Vojenský zeměpisný ústav, 1938. 1 mapa : barev. ; 37 x 48 cm, na listu 48 x 63 cm, s. 1. Dostupné také z: <http://kramerius.cuni.cz/uuid/uuid:bdccdc2c-9903-11ec-bc9f-fa163e4ea95f>
- Vojenský zeměpisný ústav a Rakousko-Uhersko. *Vrchlabí: 3755.* 1:75 000 ;. V Praze: Vojenský zeměpisný ústav, 1936. 1 mapa : barev. ; 37 x 48 cm, na listu 48 x 63 cm, s. 1. Dostupné také z: <http://kramerius.cuni.cz/uuid/uuid:00ac5618-9903-11ec-8d0a-fa163e4ea95f>
- Vojenský zeměpisný ústav a Rakousko-Uhersko. *Liberec: 3654.* 1:75 000. V Praze: Vojenský zeměpisný ústav, 1934. 1 mapa : barev. ; 37 x 47 cm na listu 48 x 62 cm, s. 1. Dostupné také z: <http://kramerius.cuni.cz/uuid/uuid:61a27592-7883-11ec-9987-fa163e4ea95f>

Časová vrstva 1951-1952

Pro tuto časovou vrstvu eviduje mapa celkem 579 podniků, tedy prakticky stejný počet jako ve vrstvě předchozí (1936-1937, 574 podniků).

Sektorové rozdělení:

Nejvyšší zastoupení sekundárního sektoru sice zůstává zastoupeno, ale jeho podíl oproti předchozímu období výrazně poklesl (na 256 = 44,21 %). Počet firem v terciárním sektoru se lehce snížil (na 167, tj. 28,84 %). Razantně se však navýšil počet firem v priméru (na 156 = 26,94 %). Tyto přesuny byly důsledkem výrazných strukturálních přeměn souvisejících s druhou světovou válkou, nuceným vysídlením německého obyvatelstva, následnou osídlovací akcí, znárodněním a kolektivizací. Do primárního sektoru nově spadají desítky vytvářených jednotných zemědělských družstev (JZD), ale i státní statky a strojní a traktorové stanice.

Právní formy:

V důsledku znárodnění, nucené kolektivizace a likvidace živnostenstva se zcela změnila struktura právních forem sledovaných podniků. Naprosto již dominuje státní či veřejné (družstevní, komunální) vlastnictví firem: 301 (51,99 %) národních podniků (resp. jejich závodů), 91 (15,72 %) podniků samosprávných celků (převážně komunálních), 59 (10,19 %) JZD, atd. Soukromých firem již zůstalo naprosté minimum (26 živností a 10 firem neurčeného typu, tj. celkem 6,22 %).

Oborové rozvrstvení:

Rovněž v rozdělení podniků mezi obory činnosti sledujeme oproti předchozí (předválečné) vrstvě velké rozdíly. Nejčastější zastoupení získává zemědělství, rybářství, lesnictví (137 = 23,66 % podniků). To souvisí zejména se zakladatelskou vlnou JZD v důsledku nucené kolektivizace venkova. Teprve poté následuje textilnictví (96 = 16,58 %), které si však udrželo dominantní postavení v průmyslu Krkonoš. 86 (= 14,85 %) podniků působilo v obchodu a službách. Pětici největších oborů podle počtu podniků uzavírají potravinářství a papírenství a dřevařství (51 = 8,81 %, resp. 53 = 9,15 % podniků).

Geografické rozdělení:

Oproti předchozí časové vrstvě podíl 5 velkých měst na celkovém počtu firem poklesl (ze 48,08 % na 42,31 %). Nejvíce podniků i nadále působilo v Trutnově (107 = 18,48 %), poté ve Vrchlabí (9,67 %), Jilemnici a Rokytnici (po 28 = 4,84 %) a v Hostinném (26 = 4,49 %).

Použité prameny a literatura:

- *Telefonní seznam pro kraj 7. Hradec Králové 1951-52.* Praha: Československá státní pošta, nedat., zřejmě 1951.
- *Telefonní seznam pro kraj 6. Liberec 1951-52.* Praha: Československá státní pošta, nedat., zřejmě 1951.
- *VIII. Okresní konference KSČ v Jilemnici 15. a. 16. 3. 1952.* Semily: OV KSČ v Jilemnici, nedat., zřejmě 1952.
- Státní oblastní archiv Hradec Králové, fond KSČ - krajský výbor Hradec Králové, sign. 1/58/25/15, i.č. 317, kart. 474.
- *Topografická mapa 1 : 100 000: M-33-43 (Liberec).* 1 : 100 000. Praha: Generální štáb Československé lidové armády, 1965.
- *Topografická mapa 1 : 100 000: M-33-44 (Jelenia Góra).* 1 : 100 000. Praha: Generální štáb Československé lidové armády, 1965.
- *Topografická mapa 1 : 100 000: M-33-55 (Jičín).* 1 : 100 000. Praha: Generální štáb Československé lidové armády, 1961.
- *Topografická mapa 1 : 100 000: M-33-56 (Trutnov).* 1 : 100 000. Praha: Generální štáb Československé lidové armády, 1961.

Časová vrstva 1982-1989

Pro tuto časovou vrstvu eviduje mapa celkem 251 podniků. Oproti předchozí vrstvě (1951-1952) se jedná o pokles na méně než polovinu, což odráží již zcela odlišný charakter ekonomiky v Krkonoších, dominovaný velkými, koncentrovanými podniky.

Sektorové rozdělení:

V této časové vrstvě se srovnává počet podniků v sekundárním a terciárním sektoru (po 97, tj. po 38,65 %). Dynamika změny však byla u těchto dvou sektorů opačná: zatímco podíl sekundéru se snížil, terciéru vzrostl. Mírně se snížil i podíl priméru (57 = 22,71 %). To odpovídá jednak vyšší koncentraci v zemědělství (slučování JZD do větších celků, a to v první vlně již ve druhé polovině 50. let a poté masivně v 70. a 80. letech), jednak celkové modernizační přeměně ekonomiky vyznačující se rostoucím podílem služeb (byť byl tento růst výrazně pomalejší než ve vyspělých západních zemích).

Právní formy:

Oproti poválečné časové vrstvě se struktura podniků podle právní formy nadále zjednodušila. Pochopitelně převažují národní/státní podniky (148 = 58,96 %), následovány podniky samosprávných celků (59 = 23,51 %), státními statky (23 = 9,16 %), JZD (13 = 5,18 %) a družstvy (8 = 3,19 %). Převaha závodů (farem) státních statků nad JZD odpovídá specifickému charakteru horských oblastí, ve kterých byly státní statky více zastoupeny (v předchozí vrstvě byl tento poměr zkreslen, protože vrstva zachycovala překotné budování JZD na počátku 50. let, a to často i v oblastech, kde pro to nebyly předpoklady, a kde byla JZD později převedena do formy státní statků).

Oborové rozdělení:

Nejvíce podniků působilo i v této vrstvě v zemědělství, rybářství, lesnictví (49 = 19,52 %), ovšem jeho podíl se o něco snížil oproti předchozí vrstvě. Jako druhé je nyní zastoupeno zdravotnictví a školství (46 = 18,33 %), což odráží stavbu poliklinik a nemocnic, ale zejména zdravotních středisek. Teprve poté následoval obor textilnictví, oděvnictví, obuvnictví a zpracování kůže (32 = 12,75 %) a obchod a služby (11,95 %).

Geografické rozvrstvení:

Oproti poválečné vrstvě se podíl 5 velkých měst na celkovém počtu podniků dále snížil (z 42,31 % na 38,25 %). I nadále bylo nejvíce podniků v Trutnově (36 = 14,34 %), poté ve Vrchlabí (24 = 9,56 %), následovaly Hostinné a Jilemnice (po 14 podnicích, tj. po 5,58 %), a nakonec Rokytnice (8 = 3,19 %).

Použité prameny a literatura:

- *Trutnovský okres v číslech.* Trutnov: Okresní oddělení Českého statistického úřadu 1989.
- *Semily. Obce okresu v číslech.* 2. vydání. Semily: Okresní oddělení Českého statistického úřadu 1983.
- KANIS, Jiří. *Autoatlas Česká socialistická republika: 1:200 000.* Praha: Geodetický a kartografický podnik, 1989. ISBN 80-7011-036-8.